

Wyrok z dnia 27 kwietnia 2004 r.

II UK 292/03

W razie zbiegu uprawnień do emerytury oraz do renty rodzinnej po inwalidzie wojennym, przysługuje tylko jedno świadczenie - wyższe lub wybrane przez zainteresowanego (art. 54 ust. 3 ustawy z dnia 29 maja 1974 r. o zaopatrzeniu inwalidów wojennych i wojskowych oraz ich rodzin, jednolity tekst: Dz.U. z 2002 r. Nr 9, poz. 87 ze zm. w związku z art. 95 ust. 2 ustawy z dnia 17 grudnia 1998 r. o emeryturach i rentach z Funduszu Ubezpieczeń Społecznych, jednolity tekst: Dz.U. z 2004 r. Nr 39, poz. 353 ze zm.).

Przewodniczący SSN Jerzy Kuźniar, Sędziowie SN: Zbigniew Hajn, Andrzej Kijowski (sprawozdawca).

Sąd Najwyższy, po rozpoznaniu na rozprawie w dniu 27 kwietnia 2004 r. sprawy z wniosku Ludomiły S. przeciwko Zakładowi Ubezpieczeń Społecznych-Oddziałowi w G.W. o emeryturę, na skutek kasacji organu rentowego od wyroku Sądu Apelacyjnego w Poznaniu z dnia 6 maja 2003 r. [...]

z m i e n i ł zaskarżony wyrok i oddalił apelację.

U z a s a d n i e n i e

Sąd Apelacyjny-Sąd Pracy i Ubezpieczeń Społecznych w Poznaniu wyrokiem z dnia 6 maja 2003 r. [...] zmienił zaskarżony przez Ludomiłę S. wyrok Sądu Okręgowego-Sądu Pracy i Ubezpieczeń Społecznych w Gorzowie Wielkopolskim z dnia 30 maja 2001 r. [...] oraz poprzedzającą go decyzję ZUS-Oddziału w G.W. z dnia 29 sierpnia 2000 r. w ten sposób, że przyznał ubezpieczonej prawo do emerytury od dnia 1 października 2000 r. Jako podstawę faktyczną tego rozstrzygnięcia Sąd Apelacyjny przyjął niesporne pomiędzy stronami ustalenia faktyczne poczynione przez Sąd pierwszej instancji, z których wynika, że wnioskodawczyni od dnia 8 sierpnia 1974 r. pobierała rentę rodzinną po zmarłym mężu, otrzymującym świadczenie rentowe na podstawie przepisów ustawy z dnia 29 maja 1974 r. o zaopatrzeniu inwali-

dów wojennych i wojskowych oraz ich rodzin (jednolity tekst: Dz.U. z 2002 r. Nr 9, poz. 87 ze zm.). Z dniem 16 października 1977 r. wnioskodawczyni przysługiwało ponadto prawo do renty inwalidzkiej dla pracowników drugiej kategorii zatrudnienia wskutek zaliczenia do III grupy inwalidów, a od dnia 18 stycznia 1988 r. prawo do emerytury na podstawie przepisów ustawy z dnia 14 grudnia 1982 r. zaopatrzeniu emerytalnym pracowników i ich rodzin (Dz.U. Nr 40, poz. 267 ze zm.). W związku z przekazaniem gospodarstwa rolnego wnioskodawczyni od dnia 1 kwietnia 1989 r. otrzymywała ponadto rentę inwalidzką rolniczą.

Organ rentowy decyzją z dnia 29 sierpnia 2000 r. wstrzymał ubezpieczonej z dniem 1 października 2000 r. wypłatę emerytury uznając, że nie jest możliwe pobieranie renty rodzinnej po mężu-inwalidzie wojennym w zbiegu z emeryturą i rentą rolniczą, a stanowisko to podzielił Sąd pierwszej instancji, który oddalił odwołanie wnioskodawczyni. Sąd Okręgowy uznał, że dla rozstrzygnięcia sporu nieprzydatny jest przepis art. 96 ust. 1 pkt 1 ustawy z dnia 17 grudnia 1998 r. o emeryturach i rentach z Funduszu Ubezpieczeń Społecznych (aktualny jednolity tekst: Dz.U. z 2004 r. Nr 39, poz. 353 ze zm.), gdyż dotyczy on jedynie zbiegu prawa do emerytury z rentą dla inwalidy wojennego lub wojskowego. W okolicznościach przedmiotowej sprawy zastosowanie może natomiast mieć przepis art. 95 ust. 2 tej ustawy, jako że w zakresie zbiegu prawa do świadczeń odwołuje się do zaopatrzeniowych przepisów ustawy z dnia 29 maja 1974 r. Ta zaś ustawa wprowadza w art. 54 ust. 3 zasadę, że osobie uprawnionej na jej podstawie do renty rodzinnej wypłaca się jedno świadczenie, to znaczsze lub przez nią wybrane. Z tych względów wstrzymanie względem wnioskodawczyni dalszej wypłaty świadczenia emerytalnego było uzasadnione.

Sąd Apelacyjny podniósł z kolei, że ustawa z dnia 17 grudnia 1998 r. o emeryturach i rentach z FUS, w rozdziale 3 działu VII, zatytułowanym „Zbieg prawa do świadczeń”, normuje różne stany faktyczne, w których u jednej osoby zachodzi zbieg prawa do świadczeń określonych jej przepisami oraz w innych, ściśle tam wskazanych sytuacjach. Analiza przepisu art. 95 ust. 1-3 oraz art. 96 ust. 1 i 2 powołanej ustawy prowadzi do wniosku, że nie zawiera ona regulacji dotyczącej uprawnień do pobierania emerytury na podstawie jej przepisów oraz renty rodzinnej po zmarłym inwalidzie wojennym czy wojskowym. Treść art. 96 ust. 1 zawiera odesłanie do „przepisów odrębnych” w razie zbiegu u jednej osoby prawa do emerytury: z prawem do renty inwalidy wojennego i wojskowego (pkt 1), z prawem do renty z tytułu niezdolności do pracy powstałej w związku z pobytem w miejscach, o których mowa w

ustawie z dnia 24 stycznia 1991 r. o kombatantach oraz niektórych osobach będących ofiarami represji wojennych i okresu powojennego (jednolity tekst: Dz.U. z 2002 r. Nr 42, poz. 371 ze zm.) (pkt 2), a także z tytułu niezdolności do pracy spowodowanej wypadkiem przy pracy (pkt 3). Zdaniem Sądu Apelacyjnego nie sposób zgodzić się z twierdzeniem organu rentowego i Sądu pierwszej instancji, że brak odesłania do „odrębnych przepisów” w zakresie renty rodzinnej po inwalidzie wojennym czy wojskowym daje podstawę do zastosowania w tym zakresie przepisu art. 95 ust. 1 bądź ust. 2 ustawy emerytalnej. Co prawda, powołany przepis zawiera w ust. 1 ogólną regułę co do skutków zbiegu u jednej osoby prawa do świadczeń przewidzianych w ustawie, ale nie można tego „odnosić do wszelkich świadczeń ze wszystkich ustaw”. Przepis art. 95 ust. 1 ustawy o emeryturach i rentach z FUS obejmuje niewątpliwie zbieg świadczeń przewidzianych jedynie w jej przepisach, gdyż „w przeciwnym wypadku zbędne byłyby zapisy zawarte w art. 95 ust. 2, ale także w art. 96 ust. 1 i 2 oraz w art. 99 - odnoszące się do świadczeń wynikających z różnych ustaw. Zastosowanie tak dalece idącej i rozszerzającej wykładni przepisu art. 95 ust. 1 nie może znaleźć akceptacji, zwłaszcza jeśli wziąć pod uwagę, że prowadzi do stanowczego ograniczenia czy wręcz zniesienia uprawnień do świadczeń ubezpieczeniowych. Te same względy prowadzą do odrzucenia możliwości zastosowania przepisu art. 95 ust. 2 ustawy, który jednoznacznie odwołuje się do świadczeń przewidzianych w przepisach o zaopatrzeniu emerytalnym osób, o których mowa w art. 1 ust. 2” (powinno być: art. 2 ust. 2), a więc do świadczeń emerytalno-rentowych dla żołnierzy zawodowych i funkcjonariuszy służb mundurowych, którzy w dniu wejścia ustawy w życie pozostawali w służbie, co nie ma oczywiście żadnego odniesienia do wnioskodawczyni.

Ograniczeń dotyczących zbiegu prawa do świadczeń dotyczących wnioskodawczyni nie zawiera natomiast ustawa z dnia 29 maja 1974 r. o zaopatrzeniu inwalidów wojennych i wojskowych oraz ich rodzin. Jej przepis art. 54 ust. 3, zarówno w dacie wydania zaskarżonej decyzji, jak też w dacie orzekania w postępowaniu w pierwszej instancji, zawiera „zapis”, że „w przypadkach nie wymienionych w ust. 1 i 2 osobie uprawnionej do renty inwalidzkiej lub renty rodzinnej na podstawie niniejszej ustawy oraz do innych świadczeń o charakterze rentowym wypłaca się jedno świadczenie wyższe lub przez nią wybrane”. W ten sposób określono zbieg uprawnień do renty rodzinnej z prawem do świadczeń o charakterze rentowym, a „takim zapewne nie jest świadczenie emerytalne wnioskodawczyni. Z istoty świadczeń rentowych wy-

nika, że ich wypłata zależy nie tylko od wykazania określonych okresów składkowych i nieskładkowych, ale przede wszystkim związane są z zaistniałą niezdolnością do pracy z tzw. ogólnego stanu zdrowia czy też np. w związku z wypadkiem przy pracy. Emerytura zaś to świadczenie związane z uzyskaniem określonego, wyznaczonego przepisami, wieku oraz stażu pracy. Powyższe prowadzi do wniosku o bezpodstawności zaskarżonej decyzji, a tym samym wadliwości orzeczenia Sądu Okręgowego”.

W kasacji od powyższego wyroku, zaskarżającej go w całości, organ rentowy zarzucił błędną wykładnię i niewłaściwe zastosowanie art. 54 ust. 3 ustawy z dnia 29 maja 1974 r. o zaopatrzeniu inwalidów wojennych i wojskowych oraz ich rodzin, polegające na przyjęciu, że „przepis ten w razie zbiegu u jednej osoby prawa do renty rodzinnej po zmarłym mężu-inwalidzie wojennym z prawem do emerytury pracowniczek zezwala na wypłacanie obu tych świadczeń w pełnej wysokości”, domagając się na tej podstawie „uchylenia wyroku Sądu Apelacyjnego w Poznaniu w całości”. Jako okoliczność uzasadniającą przyjęcie kasacji do rozpoznania organ rentowy wskazał konieczność wykładni powołanego przepisu, którego „zapis” jest mało precyzyjny i budzi istotne wątpliwości przy jego stosowaniu. Skarżący twierdzi przy tym, że wykładnia dokonana przez Sąd drugiej instancji ma wyraźnie „rozszerzający” charakter, nie liczy się z treścią ust. 1 i 2 tego przepisu, a poza tym powoduje niemożliwy do zaakceptowania skutek, że „osoba pobierająca rentę inwalidzką lub rentę rodzinną z tej ustawy, w razie zbiegu jednego z tych świadczeń z innymi świadczeniami niż wymienione w ust. 1 i 2 tego przepisu (emerytura, renta za gospodarstwo rolne) jest w pozycji dużo bardziej uprzywilejowanej aniżeli inwalida wojenny czy wojskowy, pobierający rentę inwalidzką w zbiegu z prawem do emerytury lub renty za gospodarstwo rolne”.

Sąd Najwyższy zważył, co następuje:

Kasacja zasługuje na uwzględnienie, gdyż jej podstawa okazała się usprawiedliwiona. Zaskarżony wyrok rzeczywiście bowiem narusza obowiązujące normy szeroko pojętego prawa zabezpieczenia społecznego. Chodzi tu więc nie tylko o normy zawarte w przepisach ustawy z dnia 29 maja 1974 r. o zaopatrzeniu inwalidów wojennych i wojskowych oraz ich rodzin, a więc dotyczące swobodnego systemu świadczeń wyłącznie rentowych, pokrywanych ze środków budżetu państwa i spełniających przede wszystkim funkcję społecznego odszkodowania, ale również o normy

zawarte w przepisach ustawy z dnia 17 grudnia 1998 r. o emeryturach i rentach z Funduszu Ubezpieczeń Społecznych, to znaczy odnoszące się do świadczeń emerytalnych i rentowych, których system ma chronić przed skutkami zajścia zdarzeń o charakterze typowych ryzyk społecznych i jest finansowany z przymusowych składek osób ubezpieczonych oraz podmiotów korzystających z ich pracy. Zadowalającego rezultatu nie mogły więc przynieść wysiłki Sądu Apelacyjnego, aby niejako w opozycji do początkowego stanowiska organu rentowego oraz wobec motywów wyroku Sądu pierwszej instancji wykazać, że w przedmiotowej sprawie nie znajdują zastosowania regulacje dotyczące zbiegu prawa do świadczeń według art. 95 - 99 ustawy o emeryturach i rentach z FUS, a spór należy rozstrzygnąć w oparciu o rzekomo jasno i jednoznacznie sformułowany przepis art. 54 ust. 3 ustawy o zaopatrzeniu inwalidów wojennych i wojskowych, który stanowi, że „w przypadkach niewymienionych w ust. 1 i 2 osobie uprawnionej do renty inwalidzkiej lub renty rodzinnej na podstawie niniejszej ustawy oraz do innych świadczeń o charakterze rentowym wypłaca się jedno świadczenie - wyższe lub przez nią wybrane”. Cytowany tekst normatywny musi więc być - jak słusznie podniesiono w kasacji - interpretowany w powiązaniu z pozostałymi jednostkami redakcyjnymi art. 53, w szczególności z przepisami jego ust. 1 i 2.

Przepis ust. 1 stanowi zaś, że inwalidzie wojennemu i wojskowemu, którego inwalidztwo powstało w związku ze służbą wojskową, pobierającemu rentę inwalidzką obliczoną od podstawy wymiaru określonej (ryczałtowo) w art. 11, który nabył prawo do emerytury, wypłaca się w zależności od jego wyboru: 1) rentę inwalidzką powiększoną o połowę emerytury albo 2) emeryturę powiększoną o połowę renty inwalidzkiej. Z kolei art. 54 ust. 2 stanowi, że przepis ust. 1 stosuje się odpowiednio do inwalidy wojennego, który nabył prawo do renty inwalidzkiej za gospodarstwo rolne przekazane następcy lub państwu. Mówiąc inaczej, jedynie w sytuacjach określonych w tych przepisach może inwalida wojenny pobierać w zbiegu więcej niż jedno świadczenie o charakterze rentowym. Natomiast we wszystkich pozostałych sytuacjach, zarówno inwalidzie wojennemu (wojskowemu) uprawnionemu do zaopatrzeniowej renty inwalidzkiej, jak też członkom ich rodziny uprawnionym do zaopatrzeniowej renty rodzinnej, którzy nabyliby ponadto uprawnienie „do innych świadczeń o charakterze rentowym” wypłaca się tylko jedno świadczenie rentowe - wyższe lub wybrane przez zainteresowanego. Rację ma zatem Sąd Apelacyjny, gdy twierdzi, iż „w taki właśnie sposób” w art. 54 ust. 3 ustawy o zaopatrzeniu inwalidów wojennych i wojskowych oraz członków ich rodzin uregulowano skutki zbiegu uprawnień do

renty rodzinnej z tej ustawy oraz prawa do innych świadczeń o charakterze rentowym, „do których zapewne nie należy sporne świadczenie emerytalne wnioskodawczyni” oraz że świadczenie emerytalne „ze swej istoty” różni się od świadczeń rentowych. Z tego twierdzenia nie wynika jednak, że na podstawie powołanego przepisu wnioskodawczyni może bez żadnych ograniczeń po zmarłym mężu, jako inwalidzie wojennym, korzystać z zaopatrzeniowej renty rodzinnej, mającej jej kompensować utratę środków utrzymania pochodzących z inwalidzkiej renty „żywiciela” (a więc z renty pochodnej od tej renty), oraz pobierać własną, składkową emeryturę, gdyż to - paradoksalnie - stawiałoby ją w korzystniejszej sytuacji od tychże inwalidów wojennych, którzy pomimo ustawowego uprzywilejowania muszą w razie zbiegu prawa do renty inwalidzkiej i prawa do emerytury, zadowolić się - według swego wyboru - prawem do renty inwalidzkiej powiększonej o połowę emerytury albo do emerytury powiększonej o połowę renty inwalidzkiej (art. 54 ust. 1 ustawy).

Z brzmienia art. 54 ust. 3 ustawy należałoby zatem, wbrew sugestiom Sądu Apelacyjnego, wyprowadzać zupełnie inny wniosek co do zakresu zastosowania tego przepisu. Otóż, w odniesieniu do renty rodzinnej reguluje on jedynie skutki jej zbiegu z prawem do „innych świadczeń o charakterze rentowym”, a więc z wyłączeniem prawa do emerytury, którego zresztą nie nabywa się na podstawie tej ustawy, tylko na zasadach ogólnych, określonych w przepisach ustawy o emeryturach i rentach z FUS. Innymi słowy, spraw zbiegu prawa do emerytury z prawem do renty rodzinnej z ustawy o zaopatrzeniu inwalidów wojennych i wojskowych oraz członków ich rodzin nie rozstrzyga się według przepisów tej ustawy, tylko zgodnie z powszechnymi regułami ustawy o emeryturach i rentach z FUS.

Inna rzecz, że regulacja ogólna jest wysoce niedoskonała, co trafnie zauważył Sąd pierwszej instancji. Przepis art. 95 ust. 1 ustawy stanowi bowiem, że w razie zbiegu u jednej osoby prawa do kilku świadczeń przewidzianych w ustawie wypłaca się jedno z tych świadczeń - wyższe lub wybrane przez zainteresowanego. Zasada ta, zgodnie z art. 95 ust. 2 nie całkiem wyraźnie i jednoznacznie, a w każdym razie bardzo niestarannie sformułowanym - dotyczy również zbiegu prawa do emerytury lub renty określonych w ustawie z prawem do świadczeń przewidzianych w odrębnych przepisach z zakresu zabezpieczenia społecznego, niezależnie od ich ubezpieczeniowego czy też zaopatrzeniowego charakteru, z wyjątkami wskazanymi w art. 96. Ten odsyłający przepis stanowi w ust. 1, że odrębne przepisy określają prawo pobierania przez jedną osobę zbiegających się świadczeń z tytułu prawa do emerytu-

ry oraz renty inwalidy wojennego i wojskowego, którego niezdolność do pracy pozostaje w związku ze służbą wojskową (pkt 1), renty z tytułu niezdolności do pracy spowodowanej pobytem w miejscach określonych przepisami ustawy o kombatan-
tach oraz niektórych osobach będących ofiarami represji wojennych i okresu powo-
jennego (pkt 2) oraz renty z tytułu niezdolności do pracy spowodowanej wypadkiem
przy pracy lub chorobą zawodową (pkt 3). To samo dotyczy prawa do pobierania
przez jedną osobę zbiegających się świadczeń z tytułu prawa do emerytury lub renty
z prawem do emerytury lub renty z ubezpieczenia społecznego rolników (ust. 2). W
tym wyliczeniu nie mieści się sytuacja wnioskodawczynie, która nie pobiera renty in-
walidy wojennego, a „jedynie” przysługującą po nim rentę rodzinną. Do pobierania
świadczeń z tytułu zbiegających się uprawnień w sferze zabezpieczenia społecznego
nie wystarczy bowiem - wbrew stanowisku Sądu Apelacyjnego - samo „milczenie”
ustawodawcy i wobec ogólnej reguły prawa do korzystania z jednego świadczenia,
konieczny jest wyjątek wprowadzony w przepisie szczególnym. W tym miejscu warto
też zauważyć, że zasada prawa do pobierania tylko jednego świadczenia z zakresu
zabezpieczenia społecznego nie jest nowa i została do ustawy o emeryturach i ren-
tach z FUS przejęta z ustawy z dnia 14 grudnia 1982 r. o zaopatrzeniu emerytalnym
pracowników i ich rodzin, aczkolwiek przepis jej art. 69 był sformułowany nieporów-
nanie bardziej starannie. Podobnie ukształtowane zostały też wyjątki od tej zasady,
przy czym art. 70 pkt 1 powołanej ustawy miał dla wnioskodawczynie treść bardziej
korzystną, gdyż obejmował również zbieg prawa do emerytury z prawem do renty
rodzinnej przysługującej po uprawnionym do renty z tytułu inwalidztwa wojennego.

Z powyższych względów Sąd Najwyższy na podstawie art. 393¹⁵ k. p. c. orzekł
jak w sentencji.

=====